

סיפורי אסונות בעיתונות הפופולרית העברית: האסון במירון בהילולת ל"ג בעומר 1911

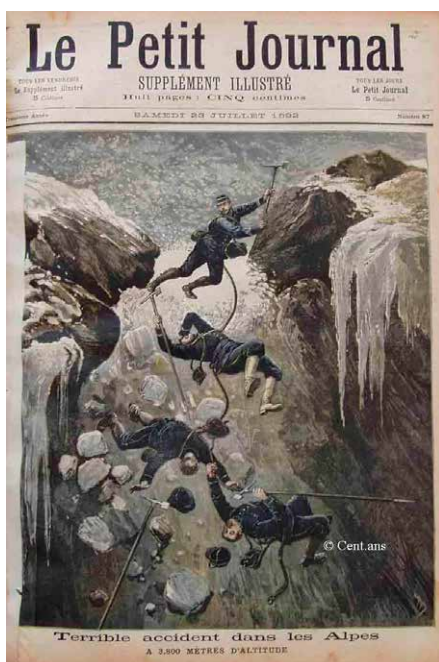
עוזי אלידע

מבוא

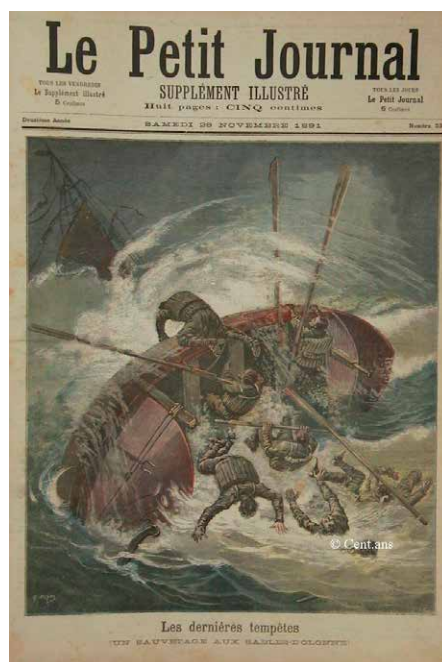
האסון בהילולת ל"ג בעומר במירון בלילה של 29-30 באפריל 2021 גרם למותם של 45 בני אדם ולעשרות פצועים וזעזע את הציבור הישראלי. תרמה לכך התקשורת הפופולרית הכתובה, האלקטרונית והמדיה החדשה שעשתה שימוש בשיח סיפורי, מלודרמטי וסנסציוני. שיח זה, שיותר משבחן באופן ענייני סיבות והשלכות, הפך את האירוע לחיזיון רגשי קורע לב ומזעזע. לא הייתה זו הפעם הראשונה שהתחולל אסון במהלך ההילולה במירון. 110 שנים קודם לכן, בליל ל"ג בעומר ב-15 במאי 1911, לאחר ההדלקה על קבר הרשב"י, אירע אסון על רקע דומה של דוחק בלתי נסבל, שהביא להתמוטטות מעקה גג בית הכנסת ולנפילתם של עשרות אנשים מגובה רב לחצר הפנימית של רחבת הקבר; היו אז 11 הרוגים ועשרות פצועים. למרות השוני הטכנולוגי העצום בין התקשורת ב-2021 לזו של 1911, גם אז נשלט המרחב התקשורתי העברי בארץ ישראל בידי אמצעי תקשורת פופולריים שפנו למכנה המשותף הרחב ביותר באמצעות טקסט פשוט, סיפורי, רגשי, מלודרמטי וספקטקולרי. מטרת המאמר היא לבחון כיצד סיקרה עיתונות זו את האסון במירון, כיצד הועברו הידיעות למערכת, מי היו הכתבים, כיצד עוצב והתפתח הסיפור בעיתונות הפופולרית העברית וכיצד התנהלה התחרות במרחב התקשורתי המקומי בין אמצעי התקשורת השונים כדי להשיג בלעדיות על ספור האסון.

העיתונות הפופולרית העברית בתקופת אסון מירון

באביב 1911 פעלו בירושלים, בירת התקשורת הארץ-ישראלית, שלושה עיתונים פופולריים. (1) העיתון היומי האור בעריכתם של אליעזר בן-יהודה, בנו איתמר בן-אב"י ואשתו חמדה בן-יהודה, עיתון זה יצא לאור מאז 1884 בשמות שונים (הצבי, השקפה) והפך ליומון ב-1908. בעקבות הפיכתו ליומון התחזק סגנון העריכה הפופולרי של העיתון (כתיבה סיפורית מלודרמטית, כותרות ענק, שימוש נרחב בז'נר הרפורטז'ה, העדפת סיפורי אסון ופשע, רכילות, פיליטונים ורומנים בהמשכים). העיתון פנה לבני היישוב החדש, תושבי המושבות והשכונות החדשות, תומכי המודרניזציה וההשכלה וחסיד תרבות המערב.¹ (2) עיתון החרות החל לצאת לאור במאי 1909. תחילה נדפס פעמיים בשבוע; במאי 1911 עבר לארבע פעמים בשבוע. על הוצאתו לאור עמלה קבוצה של צעירים ספרדים

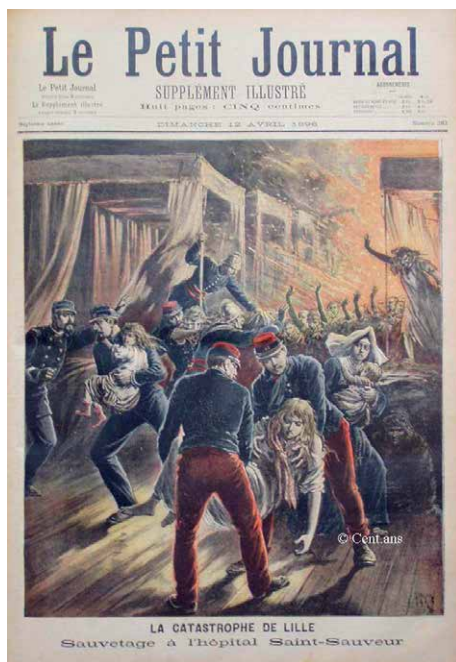


"תאונה נוראית באלפים", *Le Petit Journal*,
23.7.1892



"סופה נוראה", *Le Petit Journal*, 28.11.1891

שלמדו את מקצוע העיתונאות אצל משפחת בן-יהודה. המו"לים היו משה עזריאל ומשה בן-נעים, והעורך היה אברהם אלמליח שהחליפו ב-1910 חיים בן עטר. העיתון פנה תחילה לקהל הספרדי העירוני בארץ, בני היישוב החדש והישן; בהדרגה הורחב קהלו גם לציבור האשכנזי.² (3) מוריה הוקם באוקטובר 1910 והיה שבועון אורתודוקסי שאימץ דפוסי עריכה פופולריים. ערך אותו יצחק יעקב ילין והוא בא במקומו של עיתון היישוב הישן הוותיק **חבצלת**, בעריכת ישראל דב פרומקין, שנסגר סופית בשנת 1911. גם מוריה עוצב כאמצעי תקשורת פופולרי שהעדיף את סגנון הכתיבה הפולמוסי הזועם ואת הסגנון הסיפורי הנרגש על פני סגנון הכתיבה הרציונלי והפדגוגי.³ שלושת העיתונים הציגו את הידיעות שמוסגרו כ"חמות" ובלעדיות בראש העמוד הראשון בכותרות ענק. המהדורה הרגילה נמכרה בשיטת המנויים – הפצה ישירות לבית הקורא, ובאמצעות הפצה ברחוב על ידי מוכרי עיתונים שזעקו את הכותרות ברחוב. אולם לעיתים כאשר הגיע לעיתונים מידע נוסף לאחר שהם כבר נדפסו, הוציאו העורכים "הוספה" מיוחדת, בדרך כלל בת עמוד אחד, שנמכרה בנפרד ברחוב בידי מוכרי העיתונים. לצד העיתונות הפופולרית היו שני עיתונים משכילים-מחנכים, שייצגו את התנועה הסוציאליסטית. שבועון פועלי ציון, האחדות, שהופיע לראשונה ביולי 1910 והירחון הפועל הצעיר שיצא לאור בעריכת יוסף אהרונוביץ החל באוגוסט 1907.



12.4.1896, *Le Petit Journal*, "אסון בליל"

ז'נר סיפורי האסונות

מראשיתה השתמשה העיתונות העברית הפופולרית בז'נר סיפורי האסונות. היא הושפעה מהעיתונות העממית האירופית, בעיקר הצרפתית, שהבליטה אסונות טבע (שיטפונות, רעידות אדמה וסופות ים) לצד אסונות מעשי ידי אדם (שרפות, תאונות רכבת והתמוטטות בניינים), בכתבות סיפוריות דרמטיות שנתמכו בחומר איקונוגרפי-ליתוגרפיות בשחור לבן ואף בצבע (במוספי סוף השבוע).⁴ בכתבות תוארה בצורה דרמטית וויזואלית אוזלת ידו של האדם הקטן לנוכח השריפה המאיימת להכחידו או הגל הענק המאיים לשטוף אותו. מאחורי תיאורים דרמטיים ופלסטיים אלה עמדה תפיסת עולם דטרמיניסטית, שהציגה את חוסר האונים של האדם מול איתני הטבע. הקטסטרופה לא מבחינה בין בעלי עוצמה לחסרי עוצמה, בין עשירים לעניים. סיפורי האסונות נועדו לחזק בקורא את תחושת אי הוודאות ואת ראיית העולם הלא-רציונלית ולחזק חרדות קיומיות. תפיסת האסון מחזקת את הקשר בין היחיד ובין הקולקטיב. הסולידריות מתבטאת לא רק בחיזוק ובהידוק הקשר הרגשי בין הקהילה אלא גם בגיוס כספים של העיתון למען הקהילה.⁵ סיפורי האסונות שייכים לקטגוריית מידע חדשותי הקרויה *Fait Divers* (עובדות שונות). עיתונות העילית ייחסה לקטגוריה זו חשיבות שולית בלבד, אולם בעיתונות הפופולרית היא הייתה קטגוריית מידע מרכזית. סוג זה של מידע התפרסם בהבלטה בעיתונות

הפופולרית האירופית והאמריקנית מסוף המאה התשע-עשרה ונועד לרגש את הקורא ולבדרו. העיתונאי עיצב סיפורים אלה כאירוע רצף וארגן אותם בהתאם לאסטרטגיות סיפוריות מלודרמטיות, ספקטקולריות וסנסציוניות. גיבוריהם היו בדרך כלל אנשים רגילים, פועלים ובעלי מלאכה, סוכנים נוסעים ועקרות בית שחיו חיים חדגוניים ויום אחד מצאו עצמם מעורבים באירוע דרמטי שהטיל אותם לתוך מערבולת בלתי נשלטת. המעבר מהחיים המונוטוניים לאירוע יוצא דופן ושובר שגרה הוא סוד קסמו של ז'נר זה.⁶ הסמילוג וחוקר התרבות הצרפתי רולן בארת (Barthes) סבר שקטגוריית ה-Fait Divers קוראת תיגר על הסדר הקיים וגורמת לפגיעה בהתנהלות היומיומית. מול היומיומי היא מציבה את האירוע יוצא הדופן, המדהים והמפחיד. סיפורי האסונות המתפרסמים בעיתון יוצרים רושם שלצד העולם המסודר והבטוח קיים עולם אחר המאופיין בחוסר סדר, באלימות ובאי-ודאות.

סיפור אסון אמור לעורר חרדה קולקטיבית עמוקה, אבל בפועל, מכיוון שהוא מציג וממחיש את חלומות הבלהות של כל אחד ואחד הוא מקטין את החרדה. מכיוון שהוא איננו מתרחש בביתו של הקורא אלא אצל שכנו, הוא מעורר בקורא שמחה לאיד המביאה להרגשת רווחה וקתרזיס. לפיכך סיפורי האסונות הם ספקטקל מלודרמטי המספק את יצר ההצצה של הקורא-הצופה והופכים לכלי של ריגוש בידורי.⁷

סיפור האסון מאופיין בהטפת מוסר ובעיצוב כללי התנהגות של עשה ואל תעשה. ככזה הוא משרת את המדינה המודרנית, המגדירה את כללי השימוש באלימות ואת קוד ההתנהגות הבין-אישית. הקורא יכול לבחור בין העולם הרצוי, זה המעוצב בידי מדינת הלאום החילונית וכלכלת הצריכה הקפיטליסטית, ומבטיח לו ביטחון ותענוג, ובין עולם חלופי, גיהנום עלי אדמות המוצג באמצעות סיפורי הפשע והאסונות. הקורא חש שהוא מצוי בתחום הבטוח והמוגן של החברה המסודרת, אולם איש אינו יכול להבטיח לו שעולמו לא יתהפך ויהפוך לגיהנום ברגע אחד. על כך מבוססת התפיסה שיש לכבד את הנורמות החברתיות, לציית לחוק ולעמוד על המשמר תמיד.

סיפורי אסונות בעיתונות הפופולרית של בן-יהודה לפני אירוע מירון

עד צאתו לאור של עיתון החרות ב-1909 היה עיתונו של אליעזר בן-יהודה, הצבי, העיתון הפופולרי העברי היחיד בארץ שסיקר בהרחבה אירועי אסונות. מגמה זו ניכרה כבר בגיליונותיו הראשונים מסוף 1884. העיתון סיקר את התפשטות מחלת הכולרה בספרד, הרס כפרים בסיציליה בסופה, משפט של ספנים בבריטניה שאונייתם נטרפה בלב ים ושהואשמו בקניבליזם. ידיעות אלה נועדו לסקרן, להפחיד, להדהים ולהפוך את חווית הקריאה לאירוע בידורי.⁸ במהלך השנים התרחב בהדרגה סיקור האסונות לכתבות רצף סנסציוניות ארוכות, כמו סדרת הכתבות על אסון השריפה בבזר דה לה שריטה (Bazar de la Charité) בפריז ב-4 במאי 1897. תיאור האסון נדפס בהצבי כעבור עשרה ימים, ב-14 במאי. העיתון תיאר כיצד התכנסו 1,200 איש, שנמנו עם הסולתה

ושמנה של פריז, לאירוע פילנתרופי וכיצד בעת הפעלת מכונת הקרנה של סרטי ראינוע פרצה לפתע אש שהתפשטה במהירות. הוא סיפר על חילון מאה גופות ועל זיהוי אחותה של מלכת אוסטריה, הדוכסית מאלנסון (Alençon), אחת הקורבנות. כתב **הצבי** בפריז, אוסוביזקי, המשיך לשלוח כתבות על האסון ושייב את נשות האצולה הנדיבות אשר מתו מות קדושים. הוא תיאר מחזות קורעי לב של קרובי הנשים הנספות שזוהו בעזרת תכשיטיהן, ביכה את "הנפשות היקרות והנדיבות" שמתו על מזבח עבודת הצדקה וסיים את סדרת כתבותיו בקריאה דרמטית: "הוי אסון נורא, ארור!"⁹.

סיפור אסון אחר תיאר את החורבן באי מרטיניק לאחר התפרצות הר געש ביוני 1902. הכתבה תיארה בדרמטיות את ההשמדה השיטתית של יישובי האי, כפר אחרי כפר, עד לבירת האי, סן פייר (Saint Pierre), שגם היא נהרסה לחלוטין. הכתב סיפר שמעוצמת ההתפרצות נהרסה עיר הבירה, שמנתה 30,000 תושבים, כהרף עין על כנסיותיה, התיאטרונים, בתי הספר והנמל. מכל אלה לא נותר זכר וההר המשיך להאיר במשך היום את האי. הכתבה הסתיימה בקביעה שאין מה לעשות לנוכח אסון נורא זה ואם השתמר משהו כמו פסל מריה בעיר סן פייר, הרי שהייתה זו אצבע אלוהים.¹⁰ גישה דטרמיניסטית דומה ניכרה בסדרת כתבות שסיקרו את חורבן העיר סן פרנציסקו באפריל-מאי 1906. הכתבות היו מלאות תיאורי זוועה פלסטיים, אבל גם אמונה שאין הרבה מה לעשות לנוכח אסון בהיקף כזה וכל שנותר הוא לקוות לנס.¹¹ מגמת סיקור האסונות התחזקה לאחר הפיכתו של **הצבי** לעיתון יומי. בסוף 1908 הפך בן-אב"י את סיפור הדלקה בטחנת הקמח "זרובבל" בירושלים לאירוע אסון. בן-אב"י סיפר בזיכרונותיו שעיצב וביים את הכותרת הראשית ואת תוכן הרפורטז'ה המלודרמטית בהשפעת עיתונות ההמון האירופית:

פתאום אירע אסון. באחת משכונות ירושלים פרצה תבערה גדולה, וטחנת הקמח אשר בה עלתה באש. המראה היה מחריד. יצאתי להסתכל בלהבות האוכלות את הבניין הרעוע על כל אשר בו, ובשובי בשעה מאוחרת בלילה לביתי, ישבתי לשולחן הכתיבה ותיארת בהרחבה ובפרטי פרטים תבערה ירושלמית לא שכיחה זאת, והכתרתי את כל העמוד הראשון כולו בכותרת גדולה וצעקנית, כמנהג עיתוני ברלין, פאריס ורומא, אשר לקחתי לי לדוגמא, רק את צילום התבערה לא יכולתי לפרסם, מטעמים כספיים.¹²

בן-אב"י הקדיש לאירוע שני עמודים מתוך ארבעה עמודי העיתון, הציב כותרת ענק לכל רוחב העמוד הראשון ("התבערה השלישית בירושלים") ועיצב את הסיקור כרפורטז'ה הכתובה בגוף ראשון בסגנון מלודרמטי. מטרתו הייתה לערב את הקורא באופן ישיר בחווית האסון, לתת לו הרגשה כאילו הוא נוכח באירוע וחווה אותו באופן בלתי אמצעי.¹³ תיאור השריפה בירושלים היה נקודת מוצא לכתבות שפורסמו בחודשים ובשנים הבאות. הן אופיינו מחד גיסא במלודרמטיות ובספקטקולריות ומאידך גיסא בהיותן כתבות רצף, סדרה מתמשכת של סיפורים כשהדרמה והמתח גברו מפרק לפרק. כך הפכה רעידת האדמה שהתרחשה ב-28 בדצמבר 1908 בדרום איטליה, שכתוצאה ממנה

חרבה העיר מסינה ועשרות אלפים נהרגו לסדרת כתבות רצף ספקטקולריות. בן-אב"י, בעזרת חמדה בן-יהודה וכתב העיתון באיטליה, פרסמו בין 12 ל-24 בינואר 1909 סדרת סיפורים מלודרמיים מזעזעים שהציגו את דרום איטליה החרבה כתופת של דנטה.¹⁴

סיקור אסון מירון: השבוע הראשון

האסון התרחש במהלך ההילולה במירון בליל ל"ג בעומר, ערב יום שני, 15 במאי 1911. בסניף הדואר בצפת היה שירות טלגרפי מחובר לירושלים, אבל הידיעה הראשונה על האסון הגיעה למשרדי האור רק יומיים מאוחר יותר, והתפרסמה בגיליון 164 מיום רביעי, 17 במאי 1911. זהו נתון תמוה שכן בליל האסון התחוללה מהומת אלוהים במברקה של צפת. מבקרים רבים ששהו בצפת, רבים מהם ירושלמים, מיהרו לדווח במברקים בליל 15 במאי על האסון כדי להרגיע את קרוביהם ברחבי הארץ, ששלחו להם למוחרת תשובה למברקה בצפת. על פי עדות אחת יצאו בליל ל"ג בעומר מהמברקה בצפת 25 מברקים ששיגרו אנשים פרטיים; למוחרת הגיעו לצפת 125 מברקים.¹⁵ על פי גרסה אחרת נשלחו מצפת בליל האסון מאה מברקים בידי אנשים פרטיים בעיקר לירושלים, ולמוחרת הגיעו מירושלים לצפת כחמישים מברקים.¹⁶ אם אכן נשלחו כל כך הרבה מברקים לירושלים, שם ישבו מערכות העיתונים הפופולריים, איך ייתכן שעיתון האור פרסם לראשונה מברק מעד ראייה רק יומיים לאחר האסון? ומדוע פורסם רק מברק אחד בעוד ירושלים, על פי העדויות, הוצפה במברקים כבר ביום האסון?

נראה שמערכות העיתונים הירושלמים פעלו באיטיות. האור היה הראשון שפרסם אחד מהמברקים. היה זה מברק ששלח אפרים כהן, מנהל מוסדות "עזרה" בירושלים ששהה בביקור בצפת ושלח מברק קצר למערכת האור.¹⁷ המברק הגיע לפני סגירת הגיליון ולכן מוקם בתחתית עמוד 3 תחת הכותרת "שעה אחרונה". הידיעה מספרת ש"הגיענו התלגרם הזה: צפת, י"ה איר: בשעה ההדלקה נשרפו אנשים אחדים מתושבי צפת. מהאורחים מיפו וירושלים לא נזק איש". לא כתב מקצועי שלח את הידיעה, אלא דמות ציבורית שבמקרה נכחה באירוע. מועד התרחשות האירוע איננו ברור מן הידיעה. היא נשלחה כביכול בט"ו באייר (שבת, 13 במאי); בפועל האירוע התרחש יומיים מאוחר יותר, ב"ז באייר יום שני, 15 במאי.

למוחרת פרסום המברק, ביום חמישי 18 במאי 1911, הציב האור בראש העמוד הראשון כותרת ענק: "האסון במירון: שבעה הרוגים". הכותרת מסגרה את האירוע במירון כ"אסון במירון" וכך הוגדר האירוע בימים ובשבועות הבאים. המונח "אסון" הוא בעל אסוציאציות דטרמיניסטיות. הוא מציין צרה בלתי נמנעת, אקט אלים שנחת בפתאומיות ללא יכולת התגוננות.

עובי הכותרת הרגיש שלא דובר באסון קל ערך, אלא רב משקל. חלקה השני של הכותרת ציין בקצרה את מספר ההרוגים: שבעה הרוגים ביישוב הדל שמנה אז כ-70,000 אלף איש היה מספר משמעותי. בן-אב"י עשה שימוש תכוף בכותרותיו במספרים כדי

להדגיש, לחדד ולסקרן. ב־22 באפריל 1909 הכתיר את העמוד הראשון בכותרת ענק "13 באפריל", לציון יום כישלון מהפכת הנגד של הסולטאן. ב־4 במאי 1909 העמיד את הכותרת "1200". בגוף הכתבה למד הקורא שמדובר במספר שיא של עותקי העיתון שנדפסו באותו יום.

הידיעה על "האסון במירון" לא נפתחה בתיאור האירוע, אלא הוקדשה לאופן שבו למדו במערכת בירושלים על התרחשותו. זו הייתה טכניקת כתיבה טיפוסית לבן־אב"י, ששיתף את הקורא באחורי הקלעים של תהליך יצירת החדשות. הוא סיפר לציבור שהמברק ששלח המחנך אפרים כהן מצפת הגיע למערכת ברגע האחרון, מפני שמלאכת הסדר הסתיימה מוקדם מהרגיל עקב חגיגות ל"ג בעומר. למרות זאת הצליחו הסדרים להכניס את המברק לעיתון. הוא הוסיף וציין שכעבור כמה שעות הגיע מברק שני בחתימת שטרן ובו פרטים נוספים, אבל אותו הספיקו להכניס רק למוחרת.

מחבר המברק השני לא היה אורח כמו אפרים כהן, אלא תושב צפת ששימש כתב העיתון במקום. אלתר שטרן (1889–1964), בן למשפחה צפתית ותיקה, היה איש רב פעלים. לצד עיסוקו בדיווח עיתונאי הוא עסק גם במסחר ומאוחר יותר שימש כפקיד בנק. במהלך אסון מירון לא הסתפק אלתר שטרן בעבודתו ככתב האור וסיפק במקביל מאמרים כמעט זהים לעיתון המתחרה, החרות.¹⁸

במברק שנשלח מצפת יומיים קודם לכן, ביום שלישי 16 במאי, הבהיר שטרן שהאנשים לא נהרגו בשרפה, אלא ש"נפלה המעקה שאצל הדלקה, מתו שבעה אנשים, נפצעים הרבה, רובם צפתים". גם במקרה זה התקשתה המערכת לפרסם במהירות מברקים, אולי כי זמן המינימום שנדרש לפרסום המברק בין מועד שליחתו בבית הדואר בצפת למועד הדפסתו בירושלים היה יומיים.

בכתבה מ־18 במאי יצרה מערכת האור סינתזה בין הידיעה של אלתר שטרן לזו של אפרים כהן והמסקנה: "שבשל עומס הצופים בחגיגה נפלה הגוזזטה והאומללים נהרגו או בשל הנפילה, או מפני שאחזה בהם אש. והם נשרפו...". התיאור הדרמטי הועצם באמצעות הקביעה שהיה זה האסון הראשון בתולדות מירון.

המערכת לא הסתפקה בפירוור המידע שבידיה, ניתחה ניתוח ראשוני את סיבות האסון וניסתה לזהות את האחראים לו. לטענתה דובר כאן ברשלנות. "הייתה בזה איזו פשיעה מצד הגבאים המפקחים על המקום, שלא השגיחו היטב כראוי על החגיגה, אם הכל כתיקונו, אם המעקה די חזקה לשאת עליה אנשים במספר רב". המערכת ציינה שאין ככוונתה לאתר את האשמים ברגעי האבל, אבל הביעה תקווה "כי האסון האיום יעיר את הגבאים המפקחים על מירון להשגיח מעתה השגחה יותר על תיקון הבניינים ועל הסדרים בזמן החגיגה כדי למנוע הישנות אסונות כמו הפעם בעתיד לבוא".¹⁹

בגיליון 17 במאי 1911 הצליח האור להקדים את מתחריו החרות ומוריה. החרות עצמו עבר בשבוע האסון שינוי. בשבועיים הראשונים של מאי 1911 הוא הופיע שלוש פעמים בשבוע (בימי שני, רביעי ושישי), אבל בשבוע האסון הוא עבר לתדירות של

ארבעה ימים בשבוע (שני, שלישי, רביעי ושישי). מסתבר שגם החרות קיבל ביום רביעי, 17 במאי, מברק מצפת המודיע על האסון, אבל העורך לא הצליח לפרסם את המברק כי הגיליון כבר יצא ממכשש הדפוס. החרות לא היה אמור להופיע ביום חמישי, אבל בשל חשיבות האירוע החליט העורך, חיים בן-עטר, להוציא ביום חמישי, 18 במאי, "הוספה" בת עמוד אחד. היא הוכתרה בכותרת "אסון מירון" וכללה שני מברקים. הקורא המופתע מצא שאחד המברקים נשלח בידי אלתר שטרן, שהוצג כבא-כוח החרות בצפת. למותר לציין שבאותו יום עצמו הופיעה ידיעה חתומה בידי אותו אלתר שטרן בהאור, שהציגה אותו ככתב העיתון של משפחת בן-יהודה. אם כן, שטרן שלח להחרות ידיעה זהה לזו ששלח להאור. את המברק השני שלח כתב החרות בחיפה, שמואל בן שבת. בן שבת (1888-1957), סיים את לימודיו בבית הספר אליאנס בחיפה ואת הקולג' הצרפתי בביירות, שימש כאיש חינוך בחיפה וככתב החרות כל שנות פעילותו של העיתון.²⁰ מברקו של בן שבת הוסיף לזה של שטרן רק את העובדה שמספר הפצועים הגיע לשלושים. המידע ב"הוספה" של החרות היה דל, אולם חשוב היה לעורכי לחולל רעש תקשורתי באמצעות כותרת גדולה שקראו בקול מוכרי העיתונים. הם חזרו והדפיסו את תוכן ה"הוספה" ללא שינוי במהדורת העיתון הרגילה שיצאה ביום שישי, 19 במאי 1911, עם אותה כותרת: "האסון במירון". לעורכי החרות, כמו לעורכי האור, חשוב היה להסביר לקוראים את אחורי הקלעים של תהליך בניית חדשות העיתון. הם סיפרו כי לא הצליחו להדפיס את המברק שהגיע ב-17 במאי, כי הוציאו "הוספה" מיוחדת ב-18 בחודש, וציינו בהגינות שלהוציא שני המברקים, שאחד מהם היה זהה לזה של האור, לא היה בפרסום מידע חדש. לכן, "כל עוד לא נקבל מכתבים ברורים שיספרו לנו את כל פרטי האסון הנורא הזה, אי אפשר לנו כעת להרחיב הדבור ולחפש הסבות שהסבו למאורע האיום הזה".²¹ כנגד המידע המועט שפרסמו העיתונים האור והחרות במהלך השבוע הראשון, הפתיע דווקא השבועון מוריה דל האמצעים, שכן היה הראשון שהציג לפני הקורא הארץ-ישראלי מידע מפורט על האירוע. בגיליון 85 של מוריה מיום שישי, 19 במאי 1911, נדפס אומנם מידע דל ביותר. הכוונה למברק קצר ששלח ישראל ברדקי, שהוגדר בעיתון כבא-כוחו בצפת.²² ברדקי ציין במברקו פרטים זהים: על מעקה שהתמוטט ושבעה הרוגים.²³ העיתון הוסיף הערה על כך שהחלו להגיע לירושלים עדי ראייה לאסון. נראה שאחד מהם הביא עימו מכתב מפורט של ישראל ברדקי על המתרחש. לפיכך הוחלט במערכת מוריה להוציא הוספה מיוחדת לגיליון 85. ההוספה חולקה בחינם למנויי העיתון, ובמקביל נמכרה ברחוב במחיר של עשירייה אחת. היא הודפסה על עמוד אחד, ובראשה כותרת ענקית: "הוספה להמוריה מס' 85: פרטי האסון במירון". אין תאריך מדויק של חלוקת התוספת. בפתח הכתבה של ישראל ברדקי צוין שהיא נכתבה ב"ט באייר, 17, יום רביעי, 17 במאי. ייתכן שהיא הגיעה באמצעות שליחים והודפסה ביום שישי 19 במאי, או לכל המאוחר ביום ראשון, 21 במאי 1911.

הכתבה של ישראל ברדקי מוצגת כ"כתובה מיוחדת מבא כוחנו בגליל" וכתובה בגוף ראשון. "בשעה שאני כותב את השורות המרות האלו, אתם כבר יודעים כל אנשי ירושלים מהתלגרם מהאסון הגדול אשר קרה בכפר מירון..."²³ הסיפור מאורגן, כמו בהצגת תיאטרון, בכמה מערכות. במערכה הראשונה תיאר המחבר את ההמון מתכנס בערב ל"ג בעומר, יום שני, 15 במאי, כחצר קבר הרשב"י. עשרת אלפים נוכחים. זוהי סצנה של עליצות, שמחה וריקודים, רעש ונגינה הנמשכת שעות רבות. מאות איש נדחקים על גג בית הכנסת, שם עמדו דחוקים וצפופים כדי לצפות ברב רפאל דיין מדליק את האבוקה. המערכה השנייה ציינה מעבר משמחה לקטסטרופה. היא נפתחת בקול מפץ ומפולת שנשמע עם התמוטטות מעקה הגג הרעוע שלא עמד בלחץ ההמון. למעלה ממאה איש שנדחסו על הגג, נפלו לחצר. סצנת האסון מתוארת בקיצור אבל תוצאותיה מתוארות במערכה השלישית בסדרת סצנות מלודרמטיות רבות עוצמה.

בתוך ההמון שבחצר קמה שועה נוראה, הרס ואכזריות! ערבויה של אנשים ואבנים ושברי מעקה נערמו שמה לערמה אחת. זה צועק מתוך המפולת שירחמו עליו ויצילוהו, וזה מוטל בקרן־זווית בלי רוח חיים. הבכיות והיללות הקיפו מסביב. כל אחד חפש ובכה אחר קרוביו ומכריו, כל אב רץ הנה והנה כשכול, והנשים הרימו קול זוועות. הצעקות והיללות עלו עד השמים. ואי אפשר כלל לתאר את מצב הנפש ברגעים הראשונים הללו. חשבו בוודאות כי אנשים למאות כבר מצאו את קברם מתחת לגל המוות הזה.²⁴

באמצעות תיאור ציורי ספקטקולרי זה מנסה המחבר לתת לקורא הרגשה כאילו היה הוא עצמו עד ראייה ומשתתף באירוע אסון זה.

המערכה הרביעית מתארת את מאמצי החילוץ. כיצד מתארגנים אנשי מעשה במהירות, והגופות מפונות למושב זקנים הסמוך. לשבח זוכה רופא העירייה, קאסם אפנדי, שהחל לעבוד במרץ ושלח להביא רופאים ורוקחים מצפת. אלה באו כעבור שעותיים ועבדו במרץ רב. לשבח המרכזי זוכה מושל צפת, הקיימקם, שנכח במקום במהלך ההילולה, שפיקח על כל מאמצי הפינוי וההצלה. לדברי המספר הוא לא תפקד כמושל אלא כאדם. הוא רץ, פעל והביא עזרה, ואף שילם מכיסו את שכר נושאי המיטות שהעבירו את הפצועים ממירון לצפת, וכן את שכר נושאי התרופות שצעדו לצד המיטות. סך הכול הוציא מכיסו כמעט אלף פרנק. הקיימקם אף שכנע את הקהילה לפתוח את בית החולים ע"ש רוטשילד בעיר שהיה סגור מאז פתיחתו, כדי לאשפז את הפצועים. בסך הכול, העריך הכתב, נפלו מהגג כמאה איש. רובם לא נפגעו כי נפלו זה על זה. נפצעו ארבעים איש, מהם מתו שבעה.

המערכה החמישית מתארת את הלוויית המתים בצוהרי היום בהר מירון בסמוך לקבר הרשב"י. הכתב מתאר את גופות המתים מונחות בשורה, הרבנים נושאים עליהם מספד ואת המון העם הגועה בבכי מר וקורע את בגדיו ומברך ברכת "דין אמת" ואחר כך מלווה את המתים לקבר ישראל.

מוריה היה העיתון הראשון שפרסם את שמות המתים, מוצאם וגילם. שבעה מתו ביום הראשון ועוד שניים ביום השני. שבעת הראשונים היו כולם תושבי צפת, ובהם שתי נשים ושלושה ילדים. שני המתים ביום השני היו בני מושבות הגליל ראש פינה ומשמר הירדן. העיתון פרסם גם את רשימת הפצועים שהיו רובם מצפת, אבל היו ביניהם גם פצועים מטבריה וירושלים.

חלק מרכזי בכתבה הוקדש לשאלה מה הייתה סיבת האסון. הכתב ציין שהעדה בצפת נרעשה מהאירוע עד כדי כך שהחליטו לבטל זמנית את מנהג ההדלקה במירון. אנשי העדה החרדית בצפת הצביעו מייד על הסיבה המרכזית לאסון: המין הנשי. הם העלו האשמות על פריצות נשית במתחם הקבר שהביאה לתאונה הקטלנית, שנתפסה כעונש אלוהי, ולפיכך הם דרשו לאסור על ביקור נשים בקבר הרשב"י: "בהיות כי הביקור הזה קבל בשנים האחרונות צורה לא מתאימה כלל לרוח התנא השוכב כבוד במקום הזה. נעשה מקום זה אוסף לאנשים ריקים ופוחזים, בחורים ובתולות יחדיו, ויש בהם האומרים בכל פה שאינם מאמינים באלוקי ישראל וגם הם שמחים ורוקדים בקלות ראש".²⁵

לצד האשמת המין הנשי הועלו ב"הוספה" טענות מעשיות יותר נגד פרנסי העדה הספרדית האחראים למתחם הרשב"י. ישראל ברדקי ציין שכמה שבועות לפני האסון העירו הפרנסים הספרדים שמעקה גג בית הכנסת רעוע ויש לחזקו. "ורק מרשלנות יתרה הגיע הדבר לידי קורבנות אדם. באמת בושה היא זו. להתרשל להוציא תיקון קל שצריך לעלות עשרה פרנקים. במקום שהם, הספרדים, מרוויחים מזה שנה שנה איזו מאות נפוליאון".²⁶

כך הציג דווקא מוריה, עיתון הישוב הישן הירושלמי, את הפרשנות הכפולה לאירוע: מעשה ידי שמים בשל "מעשי פריצות" של המין הנשי בעיקר, ו/או רשלנות כתוצאה מתאוות בצע וזלזול של פרנסי העדה הספרדית.

מרכיב אחרון בכתבה של ישראל ברדקי היה המרכיב הפילנתרופי. בכל סיפור אסון, ובעיקר בסיפורי אסון ארץ-ישראליים, משמש העיתון המקומי כשופר וככלי לגיוס תרומות למען האלמנות, היתומים והפצועים. גם במקרה אסון מירון, פתח מוריה בהצגת רשימת תורמים לעזרת הנזקקים ובראשם המושל התורכי ואשתו. לצידם צוינו אישים שבאו לחגיגות ההילולה בצפת והזדעזעו עמוקות מהאסון. מוריה ציין בין התורמים את מנהל מוסדות "עזרה", אפרים כהן, שתרום מאה פרנק, ואת הרב הורוביץ מירושלים שתרום את כל הוצאות הרופא והרפואות ועוד הוסיף מאה פרנק לחלק בין האלמנות, שמונה פרנקים לכל אלמנה. הכתב הזכיר בין מי שתורמו מאה פרנק לקורבנות האסון את ד"ר ארתור רופין, ראש המשרד הארץ-ישראלי להתיישבות מטעם ההסתדרות הציונית העולמית. מה לרופין ולהילולה במירון? מסתבר שרופין נכח באירוע. אומנם הוא לא שלח עדות חיה לעיתונות התקופה, אבל האירוע הותיר בו חותם טראומטי, שכן הוא הקדיש לו מקום בזיכרונותיו שפורסמו עשרות שנים מאוחר יותר.²⁷ רופין, סוציולוג ואתנולוג במקצועו, בא לצפות בטקס העממי. הוא סיפר שכאשר הגיע לחצר קבר

הרשב"י במירון ב־15 במאי 1911 היו שם כמה אלפי אנשים, רובם בני עדות המזרח. הם הבעירו מדורות, רקדו סביבן וגזזו את תלתלי בניהם שנזרקו למדורה. הבתים שלצד קבר הרשב"י היו מלאים עד אפס מקום כדי לראות את ההילולה. רופין עמד על גג בית כנסת סמוך כשהוא נדחק לקצה הגג בידי המון אדם. לפתע נשמעו צעקות מכל עבר. מעקה האבן שבגג התמוטט ואנשים רבים נפלו לחצר. גם רבים מהעומדים נגררו ונפלו ומאה נמחצו מן הנפילה. רופין עצמו עמד על הגג שמעקהו התמוטט, אבל מכיוון שעמד מאחור הוא הצליח להיחלץ. הוא סיפר שקמה בהלה איומה. בניגוד לעדותו של ישראל ברדקי טען רופין שלא היה רופא במקום והיה צריך לשלוח שליח על סוס לצפת. חלפו חמש שעות עד שחזר. רופין סיפר עוד שכששקעה אש המדורות, שקע המקום באפלה כבדה והגויות שנערמו במקום לצד יללות הפצועים שיו למקום מראה של גיהנום. את הפצועים העבירו מהחצר לבית הכנסת שהיה מואר באור נרות ועששיות, אבל לא היו מים לנקות ולהשקות את הפצועים. רק למוחרת היום החלו להעביר את הפצועים על אלונקות לצפת. רופין ציין שלא אהב את החגיגה, שראה בה ביטוי לבורות ואמונה תפלה' האנדרלמוסיה והזוהמה העבירו בו חלחלה.²⁸

לצד רופין נכחו בהילולא במאי 1911 דמויות ציבוריות מוכרות נוספות, כמו הסופר הצעיר ש"י עגנון, שהזכיר את האירוע בזיכרונותיו בספרו **מעצמי אל עצמי**. עגנון כתב שנעשה לו נס כי עמד בחצר זמן קצר מאוד באותו מקום שהתמוטטה הגזוזטרה: "הנס שנעשה לי לפני חמישים שנה ויותר בהילולה של הרשב"י במירון שנפלה גזוזטרה ונהרגו עשרים ושבעה מישראל ואני שעמדתי שעה קלה קודם לכן עם כל הקדושים נותרתי חי. הרי באמת זכות היום נתגלגלה לי". עגנון סיפר שניצל בשל עייפותו וצימאונו הרב. לאחר שהלך ברגל חמישה ימים מיפו למירון הגיע לרחבת הקבר תשוש והתקשה לעמוד על רגליו. לפיכך ירד מהגזוזטרה לחפש מים ואדם זקן הפנה אותו לאוהל הקיימקם. כשהיה בדרכו חזרה לגזוזטרה "שמעתי פתאום קול רעש גדול וחזק מאוד, חשבתי זה הקול של ההדלקה, הצטערתי על עצמי. חמישה ימים הלכתי ברגל כדי לראות את ההדלקה ולבסוף כשהגעתי למירון, ועמדתי סמוך למקום ההדלקה, הנחתי את מקומי בשביל כמה טיפות מים. עכשיו כל אותם שעמדתי ביניהם זוכים ורואים בשמחת ההילולה". אבל כשהגיע לחצר מצא את אותם אנשים שעמדו לידו מונחים פצועים ומתים. "הביאו אלונקות והניחו עליהן את המתים ואני שעמדתי שעה קלה ביניהם בזמן שהיו חיים, נושא מתים נעשיתי".²⁹

עדויותיהם של רופין ועגנון התפרסמו עשרות שנים לאחר האירוע. בעת התרחשות האירוע הייתה כתבתו של ישראל ברדקי ב"הוספה" של מוריה העדות המקיפה הראשונה שהגיעה לידיעת ציבור הקוראים העברי בארץ, בעיקר הירושלמי. מערכת מוריה לא הסתפקה בעדותו של ברדקי והוסיפה ארבע כתבות קצרות ל"הוספה" לגיליון 85, ובהן עדויות נוספות שהשלימו את תיאוריו של ברדקי. כתבה אחת, בחתימת שם העט "הצעיר", תיארה את מצב הפצועים. כתבה אחרת בחתימת שם העט "ים כספי", תיארה

את ההלוויה, כתבה שלישית בחתימת בן-ציון ובר, שהיה בחצר הקבר בזמן האירוע, מתארת בקיצור כיצד עזר לפינוי נפגעים וכיצד הם הועברו לצפת.³⁰ כך קיבלו קוראי מוריה הקבועים והקוראים האקראיים שקנו את ההוספה ברחוב תמונה פנורמית של מספר עדים על אסון מירון במהלך ההילולה של 1911.

האור והחרות מנסים להפוך את אסון מירון לאירוע מתמשך: השבוע השני
בסוף השבוע הראשון לאחר האסון נראה היה שמוריה הצליח להביס את יריביו באמצעות פרסום התיאור הפנורמי והספקטולרי של האסון ב"הוספה". האור והחרות היו עיתונים ותיקים ומבוססים יותר ממוריה והופיעו בתדירות גבוהה יותר, ובכל זאת הם התקשו להתקרב להישגיו של העיתון הקטן. כדי לעמוד בתחרות החליטו במערכות שני העיתונים להבליט את סיפור מירון בראש כתבותיהם ולהפוך את הסיפור לאירוע רצף, סיפור מתמשך שסביבו נבנות מדי יום ידיעות חדשות.

כך אפוא ביום שני, 22 במאי, בגיליון 168 יצא האור בכותרת ענק עם תת כותרת שנוסחה באופן דרמטי סנסציוני: "האסון במירון – סבת האסון – מטר אבנים וברזלים ואנשים – אישה רסוקה – איש נקרע לשניים – אחד עשר מתים – אחד וארבעים פצועים – בעלי מומים עולמיים – הבהלה איומה והפליטה מצפת – ליל השימורים – הלוויה להרוגים – פעלו של הקימקם". זו כביכול כותרת שמסכמת את עיקרי הכתבה, אבל מטרתה הייתה לעורר סקרנות, התרגשות ובעיקר חרדה עצומה בקרב הקוראים והמאזינים. כותרות אלה הופנו לא רק אל ציבור המנויים שקראו אותם בניחותא בביתם, אלא אל עוברים ושבים ברחוב באמצעות מוכרי העיתונים שקראו אותם בקול רם. לפיכך עבר מוכר עיתונים ברחובות ירושלים וצעק "אשה רסוקה – איש נקרע לשניים" כדי לזעזע את קהל המאזינים ולגרורם לו למהר ולרכוש את העיתון.

על השפעתו של מוכר העיתונים על הציבור הירושלמי במרחב הציבורי אפשר ללמוד מעדות שהתפרסמה כמה שנים קודם לכן בעיתון הצבי. מחבר הכתבה תיאר מוכר של עיתוני הצבי שעבר ליד בית הכנסת "החורבה" בירושלים וצעק את כותרות העיתון בקולי קולות. לצעקות הרוכל הייתה השפעה כמעט מאגית על יושבי בית הכנסת.

לקול הזה נתרוקן כמעט בית התפילה וקולות מקולות שונים הגיעו לאוזני: "היש חדשות? מה חדשות היום?" החצר הייתה מלאה אנשים צעירים וגם באים בימים עטופים בטליתותיהם ותפילין על ראשם. הם הקיפו בהמוניהם את מוכר העיתונים המבוהל: "מה חפצכם ממני? תנו שתי עשירות וקחו לכם גיליון וקראו בו כאוות נפשכם", אמר הנער. אבל הקהל מתמקח. "קח ממני חמש פרוטות ותן לי רק לקרא ואשיבנו לך", אמר האחד. "אינני עוסק במסחרים כאלה", ענה הנער. "ראה רק אם יש חדשות ואשלם לך", אמר השני. "קודם תן כסף ואחר כך תראה חדשות הרבה", ענה הנער. ויקנה אחד, שני, ועשרות עשרות התנפלו על הקונים וישתתפו בקריאה.³¹

הכותרת בעיתון האור מסכמת את עיקרי האירוע, ומעצבת אותו בהתאם לסיפורי האסון הטיפוסיים שפורסמו בעיתוני אירופה וארצות הברית בסוף המאה התשע-עשרה. במרכז אסון נורא שמתרחש לפתע פתאום ללא אזהרה מוקדמת, מטר אבנים, ברזלים ואנשים, תיאורים פלסטיים של מקרי מוות ופציעה, של אוכלוסייה מבוועתת ומבוהלת נמלטת על נפשה, של בני משפחה שמחפשים בייאוש ובתקווה את קרוביהם, תיאור ביטויי צער עמוק בזמן ההלוויות ולצדם סיפור ההצלה והדגשת מעשי גבורה. שכן הגיבורים האמיתיים המופיעים כמעט תמיד בסיפורי האסון של העיתון העממי הם נציגי מדינת הלאום המודרנית, השוטר והכבאי האמיצים שמסכנים את עצמם כדי לחלץ את האישה והילד מן ההריסות או במקרה של אסון מירון, מושל צפת, הקיימקס, נציג המדינה העות'מאנית.

על הכתבה שפורסמה ב־22 במאי 1911 חתום כתב האור בצפת, ה' מרגלית. מן הכתבה נראה שהמחבר לא נכח בעצמו באירוע, אבל עובדה זו לא מנעה ממנו לכנות את הכתבה באופן סנסציוני-מלודרמטי במטרה לפנות לחושים, לרגש, להפחיד ולגרום לצער ולחרדה רבה. על פי תיאורו, זמן מה אחרי ההדלקה "באה רוח חזקה פתאומית ותגדיל את הלהבה ותפזרנה מול פני הקהל הגדול שעמד צפוף סביב עמוד 'ההדלקה'. שילוב זה של רוח ואש הוביל לבהלה נוראית בקרב הקהל שנרתע לצד המעקה והרס אותו. תיאור ראשוני זה הביא לסדרת תמונות זוועה שעלו על אלה שנדפסו במוריה: "וכך ניתן ברד של ברזל, אבנים ואנשים על הקהל שעמד למטה בחצר ויעשה בהם שמות. מספרים שאשה אחת נתפוצצה לאיברים איברים מרוסקים. איש אחד נחלק גופו לשניים, ונחלי דם שטפו את החצר כמים". הכתב המשיך וניסה להעלות את מפלס הזעזוע של הקורא באמצעות סיפורי טרגדיות משפחתיות: אב שעמד בחצר עם בנו ובתו. הבת מתה מיד, והבן נפצע קשה. או אישה שמתה על נכדה ועוד סיפורים נוראים מעין אלה. "היללות והבכיות היו קורעות את הלב. אב בקש את בנו, אח את אחותו, בעל את אשתו, ואשה את בעלה, והבהלה הייתה נוראה". אומנם החשש למאות הרוגים התבדה אבל היו פצועים רבים, וכדי להדגיש את חומרת המצב קבע הכתב "שארבעים ואחד עורם שוכבים על ערש דוי, מהם נהיו לבעלי מומים מוחלטים ואין להם תקנה". לקורא המזועזע, היושב בטוח בביתו, שרטט כתב האור עולם אלטרנטיבי של התופת בהתגלמותה, עולם שבו נותר האדם ללא אחיזה מול יד הגורל שהטילה גדולים וקטנים, עשירים ועניים לזרועות המוות האכזרי. לקראת סוף הכתבה הופיע מלאך גואל בדמות מושל צפת, הקיימקס, שפרש רשת הגנה ופתח קרן של תקווה לאומללים.³²

באותו יום שני, 22 במאי, בתחילת השבוע השני לצייון אסון מירון, החליט גם העיתון המתחרה, החרות, להמשיך לטפל בנושא. בראש העמוד הראשון נדפסה כתבה בנושא שהמשיכה למסגר את האירוע, באמצעות כותרת הענק "האסון במירון". בפתח הכתבה ציינה המערכת שטרם הגיע עדכון על האסון במירון מכתב העיתון מר אלתר שטרן (שזכור היה גם כתב האור). שטרן הבטיח ב"תלגרם" האחרון לשלוח פרטים מלאים

באמצעות מכתב בדואר אבל מכתב כזה לא הגיע עדיין. בינתיים הסתפק העיתון בשתי כתבות מחיפה ומטבריה. הכתבה מחיפה נשלחה בדואר בידי הכתב החיפאי שמואל בן-שבת ונשאה את הכותרת "שלושה עשר קורבנות, שלושים נפצעו". הכותרת חיקתה את הכותרות של בן-אב"י שעשה שימוש במספרים כדי להדגיש את חומרת האירוע. הכתבה נשענה על עדויות של עדים שחזרו מההילולה לחיפה. בן-שבת לא חידש הרבה אבל עבור קורא החרות, שלא הכיר את נוסח הסיפור כפי שהופיע במוריה או בהאור היה בכך חידוש, שכן הסיפור הוצג מההתחלה ובצורה דרמטית. גם סיפורו של בן שבת מאופיין במלודרמטיות ובמעבר חד משמחת החוגגים לאסון הפתאומי ומשם לתיאור זוועות הפצועים וההרוגים והצעקות והיללות בחצר קבר הרשב"י. בן שבת מדגיש את המעבר החד בין השמחה והצהלה של החוגגים ובין זעקות הכאב והשבר ומראות הזוועה של המתים.³³

האור והחרות המשיכו לשמר את נושא האסון במירון בימים הבאים, אף שלא היו פרטים חדשים שיכולים היו להוסיף לעיקרי הדברים שכבר הופיעו בהוספה של מוריה. אבל קהל הקוראים הארץ-ישראלי היה סקרן וצמא לכל פרט חדש הקשור לאירוע. לפיכך כאשר חזר מנהל מוסדות החינוך של עזרה, אפרים כהן, לירושלים, מיהר כתב האור לראיין אותו. הריאיון התפרסם בגיליון האור ביום שלישי, 23 במאי 1911. כהן חזר וסיפר את סיפור האסון מתחילתו ועד סופו, והוסיף לו פרטים ופרשנויות מנקודת מבטו האישית. הוא סיפר על הרגע ששמע את רעש המעקה שהתפרק, תיאר את התרשמותו ממראה האנשים שעפו ממש באוויר ונפלו לתוך הקהל הצפוף בחצר, ותיאר את הזעקה האיומה שעלתה מהחצר. מקום מיוחד הקדיש המרואיין לסיפור ההצלה ולגיבורה המרכזי: הוא שיבח את הקיימקם שנטל מייד את הפיקוד, מנע מההמון לפרוץ לחצר, ניהל בתבונה את הטיפול בפצועים, שכר נגרים להתקין מיטות להעברת הפצועים לצפת, מנע מהם לגבות סכומים מופרזים ואף שילם לפלאחים ממירון שיעבירו את הפצועים לצפת.³⁴

הכתבה מותחת ביקורת נוקבת על התנהגותם של היהודים במהלך פעילות הפינוי וההצלה. למשל צעיר ספרדי טיפל ארבע שעות במסירות רבה בעלמה אשכנזייה פצועה קשה עד שעצמה את עיניה לנצח. לאחר מכן הוא הפשיט אותה מתכשיטיה וברח, אך תפסוהו ואסרוהו. סיפור אחר היה על הנשים הרחמניות שבאו להתפלל ולעשות צדקה, אולם סירבו לתת את הכסות שלהן כדי ששימו אותן תחת ראשי החולים והיה צריך לקחת אותן מהן בכוח. מצד אחד של החצר בכו בני משפחה על קרוביהם שנהרגו ונפצעו ומצד שני עמדו אנשים וחישבו כמה הנאה יפיקו מאסונו של האחר. בפינה אחת מחו אנשים בעלי לב נגד הגבאים שהתרשלו והיו אשמים באסון הנורא, בפינה אחרת מצאו חסידים את האשם במעשי פריצות של נשים: "ומן הצד עומדת חבורה קטנה שמתלחשת בחשאי איך לעשות 'עסק' מדבר אסון זה, וכתבי שנורות על עודות 'העזרה הדרושה' נערכים ובדואר הראשון יפורום לכל קצוי תבל".³⁵

העיתון סבר שהאסון במירון לא היה פחות גדול מאסונות שהוא פרסם לא פעם ושאיירעו בערים סוערות כניו יורק ופריז. אך בניגוד לערי אירופה ואמריקה המצוידות בשירותי עזרה משוכללים, בצפת לא רק הייתה אוכלוסייה שחשבה לנצל את האסון לטובתה, אלא העיר כלל לא מוכנה לאסון בסדר גודל כזה. לא היו בה רופאים ולא בית חולים, לא חובשים ולא תרופות.

העיתונות הפופולרית המשיכה לסקר את האסון במירון. לקראת סוף השבוע שב אלתר שטרן ו"כבש" את הבמה בשני העיתונים הפופולריים בכתבות מצפת. ב-25 במאי הופיעה כתבה "בלעדית" שלו בהאור, ולמוחרת הוא "כיכב" בראש העמוד הראשון של החרות. מערכת האור ציינה שאין בדברי שטרן להוסיף הרבה על שכבר נאמר והביאה את דבריו "מפני הרושם הכללי שמתקבל ממנו". הכתבה סיפקה את הצורך הריטואלי של הקורא לחזור ולדוש באותו סיפור, כאשר מכתבה לכתבה גדלים ומתעצמים סיפורי הזוועה מחד גיסא, והולכים ומתעצמים מעשי הגבורה של הקיימקם מאידך גיסא.³⁶

עיתון החרות פרסם את כתבתו של שטרן ביום שישי, 26 במאי. הוא החליט להפכה בהתאם לטכניקה שבה השתמש האור כמה ימים קודם לכן, לסיפור ספקטקולרי עם כותרות גדולות שנועדו לקריאת רוכלי העיתונים. לכן מתחת לכותרת "האסון במירון" הופיעה תת כותרת שפירטה: "בשעת ההדלקה – הדחיפה מעל הגג – נפילת המעקה – מרצו ועבודתו של הקיימקם – טיפול הרופאים בנפצעים – המהומה – עשית הקרשים להוביל הנפצעים לצפת – הקיימקם מכריח את הערבים לשאת את המיטות – הטיפול בבית החולים – עזרת האנשים והנדיבים".

סיפור המעשה הפך אפוא למעין בלדה שהושרה בקול רם באמצעות הקראת כותרות העיתונים בחוצות הערים בפי מוכרי העיתונים. כך חזר והתגלגל סיפור המעשה לאוזני העוברים ושבים בחוצות הערים והם יכלו לחזור ולספר אותו לקרוביהם ולשכניהם.

11 יום לאחר התרחשות האירוע ניסתה המערכת להפיח חיים בסיפור באמצעות אימוץ נוסח הכתיבה המלודרמטי. המערכת הייתה מודעת לעובדה שסיפור המעשה סופר בעיתונות הירושלמית כבר עשרה ימים, וחזרה וציינה ש"אף כי המה (הפרטים) נשנו ונשלשו בגיליוננו ובעיתונים המקומיים, מוצאים אנו לנחוץ לפרסם את הפרטים האלה הנותנים לנו ציור נאמן ממקום האסון עצמו". קרי, אף על פי שהכתבה לא מתיימרת לחדש, עצם העובדה שהיא מובאת ממקור ראשון, מפי עד ראייה ישיר לאסון, אמורה עדיין לרגש את הקורא ולתת לו את ההרגשה כאילו הוא עצמו היה בזירת האסון, בלב לבה של התופת של מירון. חוויית התרגשות זו מתעוררת כבר בפתח הכתבה הכתובה בגוף ראשון בסגנון רגשני, עמוס פתוס: "בשעה שאני כותב הטורים האלה ידי רועדות, עיני חשכות מדמעה ואנחות מרות מתפרצות מליבי". למעשה אלתר שטרן מוסיף בכתבתו פרטים שלא נודעו עד עתה על האופן שבו התפתח האסון. מסתבר שלאחר שהרב רפאל דין הדליק את ההדלקה וההמון שעמד על הגג החל לשיר ולנגן את הפזמון "בריוחאי",

פתאום נגש הקונה את ההדלקה מהחכמים והתחיל להפחיד את האנשים באבוקת־ההדלקה שהייתה בידו למען התרחקו ממנו וימצא לו אפשרות לקחת את הכסף שמשליכים בתוך ההדלקה. אז נדחקו האנשים בדחק נורא מיראתם פן ישרפו בגדיהם מניצוצות האש. דחיפת ההמון הייתה כל כך גדולה מאחור עד שהמעקה שעליה נשענו האנשים, הגבוהה משבעה מטר מהחצר ושהייתה רעועה מכבר, נהרסה פתאום ואתה גם יסודות הגג וכמאה אנשים נגררו אחרי האבנים ונתגלגלו אל תוך החצר, על ראשי ההמון שעמד צפוף ודחוק גם הוא למטה.³⁷

זוהי למעשה הגרסה המפורטת ביותר שהתפרסמה על שהתרחש במירון. שטרן המשיך והאשים את פרנסי העדה הספרדית, והציג את הגרסה המפורטת ביותר של סיפור ההצלה בראשות הקיימקם. שטרן הוא הראשון שציין את שמו של הקיימקם, חסן אפנדי אלחדאב, ותיאר את פעולותיו ההירואיות בפירוט. הוא סיפר שהקיימקם עמד עם יתר החוגגים על הגג מול מקום ההדלקה ובראותו את האסון "קפץ פתאום כארי מעל הגג לתוך החצר ופקד על החיילים לבלתי תת לשום איש להכנס אל החצר למען שלא ירמסו על גופות הנפצעים..." הוא סיפר בפירוט את סיפור הבאת הרופאים והרוקחים מצפת, הטיפול בפצועים, הכנת המיטות (לדברי הכתב, הקיימקם בעצמו השתתף במלאכת הנגרות), גיוס הפלאחים של מירון על חשבון הקיימקם והמסע הארוך לצפת. אבל סיפור גבורתו של הקיימקם נקטע באמצע בשל תקלה טכנית. עמוד 2 ובו המשך הכתבה לא נדפס. המערכת נאלצה להדפיס את סופה של הכתבה בגיליון יום שני, 29 במאי, ובה שטרן המשיך ופירט את מעשיו הטובים של הקיימקם. כיצד שילם מכיסו הפרטי ל־150 איש שהובילו את המיטות, כיצד דאג לפתוח את בית החולים רוטשילד שהיה סגור מיום היווסדו וכיצד דאג להקמת ועד ציבורי להמשך מימונו ותפעולו של בית החולים.³⁸

יום שישי, 26 במאי 1911, היה משיאי הסיקור של אסון מירון, שכן באותו יום הופיעו ארבעה עיתונים עבריים שעסקו באסון: החרות, האור, מוריה ושבעון פועלי ציון, האחדות. העיתון האור פרסם באותו יום רשימה ראשונה של תרומות שנאספו לטובת נפגעי האסון בקרב הציבור החילוני בארץ (חברי אגודת "מכבי הקדמונים" תרמו מאה פרנק בעוד פקידי בנק אנגלו-פלשתינה תרמו עשרה פרנק וגם העיתונאי והסופר אברהם לודויפול מיפו תרם עשרה פרנק).³⁹

השבועון האורתודוקסי מוריה חזר והופיע ביום שישי 26 במאי וגם הוא עסק בהרחבה בגיוס הכספים. בדיעה אחרת הציע העיתון לאסוף כסף כדי לקנות מתנה בדמות עבודת מלאכת יד של אומנים יהודים לקיימקם של צפת כהוקרה על מעשיו היפים.⁴⁰ כתב העיתון המשיך לתאר את פעילותו הנמרצת של הקיימקם בכתבה נפרדת שפורסמה באותו גיליון.⁴¹

אולם בשבוע השני איבד מוריה את מקומו כעיתון המוביל בסיקור האסון. ראשית מפני שהיה שבועון ולא יכול היה להתחרות בסיקור האסון בתדירות הגבוהה של מתחריו. הסיבה השנייה קשורה למידת הצלחתו להעביר במהירות דואר מצפת לירושלים, כנראה

באמצעות שליחים, עובדה שאפשרה לו להוציא במהירות את ההוספה לגיליון 85. אולם בשבוע השני נכשל מוריה במשימה זו. מסתבר שב-19 במאי 1911 שלח כתבו בצפת, ישראל ברדקי, כתבת המשך בדואר לעיתון, אבל זו התעכבה בדרך והגיעה למערכת רק עשרה ימים מאוחר יותר. היא פורסמה רק בשבוע השלישי לאחר האסון, ביום שלישי, 30 במאי 1911, כך שהעיתון שוב לא הצליח לחדש מול מתחריו.⁴²

לצד שלושת העיתונים הפופולריים שסיקרו את האסון זכה האירוע לראשונה ביום שישי, 26 במאי, לסיקור גם בעיתון מפלגתי מחנך. הכוונה לשבועון תנועת פועלי ציון האחדות. העיתון החל לצאת לאור ביולי 1910 בעריכת יעקב זרובבל. עורכי העיתון השתדלו מאוד לא להבליט את הכתבה בנושא האסון. הם מיקמו אותה בעמודים האחוריים של השבועון (עמ' 27-28) והכתירו אותה בכותרת מאופקת ויבשה: "מכתב ממירון". הכתב האנונימי הסתתר מאחורי שם העט "אליעזר". הוא תיאר בקיצור את השתלשלות האסון. החידוש בכתבה הוא תיאור התפתחות העניינים לאחר האסון. לדברי הכתב ההמון ניסה לפרוץ לחצר כדי לחפש קרובים שנפגעו ומי שמנע זאת לא היה הקיימקם, אלא קבוצה של צעירים בני מושבות האזור. הם עמדו בשער רחבת הקבר וחסמו בגופם את ההמון מלהיכנס, ובכך מנעו את החרפת האסון. העיתון העמיד אפוא את בני היישוב החדש האמיצים, הרציונלים והאחראים שמנעו אנדרלמוסיה, מול בני היישוב הישן שהיו המון מיוחד והיסטרי שלא נשמע לקול ההיגיון, היה שטוף בדעות קדומות ולא חס על ביטחונו. ליישוב הישן לא נותר אלא לסמוך על תבונתו וגבורתו של היישוב החדש.⁴³ הבורות של בני היישוב הישן המשיכה לשלוט בצפת ובמירון מוכות האסון. לאחר שרבני צפת האשימו את המין הנשי בפריצות שהובילה למעשי האסון, דיווח החרות בסוף מאי 1911 שהרבנים האשכנזים התאספו בצפת לאחרונה והטילו חרם נידוי על הנשים שלא תבאנה למירון ביום ערב ל"ג בעומר ובימיים שלמוחרת; אפילו את הנשים שחיו במירון במושב הזקנים יוצאו בזמן החגיגה. נוסף על כך אסרו הרבנים האשכנזים על נגינה בכלי זמר במקום.⁴⁴

שקיעת הסיקור של אסון מירון

בשבוע השלישי לאחר האסון במירון החל הסיקור של האירוע להצטמצם בהדרגה. הוא עבר מהעמודים הראשיים לפנימיים, ואת מקום הכתבות הארוכות החליפו ידיעות קצרות. עדיין אפשר למצוא בסוף יוני 1911 בירחון הסוציאליסטי הפועל הצעיר כתבה ארוכה על אסון מירון, אולם כתבה זו שהציגה סקירה היסטורית ואתנולוגית של ההילולה במירון, לצד ביקורת קטלנית על מארגני ההילולה ובני היישוב הישן בכלל, הייתה יוצאת דופן.⁴⁵ רוב הטיפול בעיתונות התקופה, החל בסוף מאי 1911, באסון מירון היה באמצעות ידיעות קצרות שמוקמו בעמודים 2-3.

העיתונות עברה לטפל במצב הפצועים, עודדה גיוס כספים למען נפגעי האסון ופרסמה את רשימות הנדבנים וגובה תרומותיהם. בולטת במאמץ לגייס כספים העובדה

שרבים מהתורמים השתייכו ליישוב החדש. ראינו כבר בהוספה של מוריה מ־19 במאי שבין התורמים בלטו ארתור רופין ואפרים כהן; בדיווח של האור מ־26 במאי בלטו פקיד בנק אפ"ק ואברהם לודיפול. החל בשבוע השלישי לאחר האסון התרבו רשימות התורמים שפורסמו בעיתונות. בלטו בהם מוסדות ובני היישוב החדש, לצד "גבירים" בני היישוב הישן כמו הבנקאי ולרו שהופיע ברשימה שפרסם עיתון החרות ב־30 במאי. ולרו תרם ארבעים פרנק, והמשפטן מלכיאל מני תרם חמישה פרנקים.⁴⁶ בתחילת יוני 1911 דיווח מוריה שחברת החינוך אליאנס תרמה לנפגעים סכום גדול של אלף פרנק.⁴⁷ התרומות המשיכו להתפרסם בעיתונות. ב־23 ביוני פרסם מוריה את רשימת התורמים החמישית והסתבר שבעוד אליאנס גילתה רוחב לב, חברת כרמל מזרחי הואילה לתרום עשרים פרנק בלבד לנפגעי האסון.⁴⁸

הנושא השני שבו עסקה העיתונות בהרחבה החל מהשבוע השלישי היה מצב הפצועים. כבר בסוף מאי 1911 כתב ישראל ברדקי בעיתון מוריה שבני ירושלים שהגיעו להילולה מתחילים לעזוב את צפת מפני שכשל כוחם לראות את הסבל ואת האנחות של קרובי הפצועים והחללים. האווירה בעיר אינה טובה, ציין הכתב. "בהלך ברחובות צפת והרגשת כי העיר כולה, עם אנשיה, רחובותיה ובתיה כולם כולם כמו טבועים בים של צרה וסקועים ביגון ועוד תחת הרושם שעשה עליהם המחזה האיום בל"ג בעומר".⁴⁹ אולם למרות הצער הגדול, מצב החולים שאושפזו בבית החולים רוטשילד הוטב, להוציא שניים-שלושה שמצבם לא השתפר. לכן יצאה פקודה לקרוא תהילים בכל בתי התפילות בעיר.

בתחילת יוני 1911 החל מוריה להופיע פעמיים בשבוע, בימי שלישי וחמישי. ב־1 ביוני 1911 פרסם העיתון מכתב מד"ר הורוביץ על השתפרות מצב החולים, אולם ציין שעוד פצוע קשה מנפגעי האסון נפטר. המדובר היה בה' לודמיר שגם בתו נהרגה באסון.⁵⁰ הידיעה על מותו של לודמיר בן ה־33 הופיעה גם בעיתון החרות ב־5 ביוני. סופר בה שהיה אברך מוכשר ואהוב על הבריות. אולם הוא לא היה הנפטר היחיד. העיתון דיווח שיום קודם לכן נפטר גם יעקב סנדלר בן 72, שנפל מהגג בליל ההילולה ושבר את צלעותיו. עם מותם של שני חולים אלה הגיע מספר המתים ל־11. הכתב שיבח את הטיפול בפצועי האסון בבית החולים בצפת ואת מנהלו, ד"ר י' דוד, שמיום בואו לעיר לא נח לרגע מלחשוב איך להנהיג שיפורים בשירות התברואה המקומי.⁵¹

ב־7 ביוני 1911 הקדיש האור כתבה קצרה ליהושע וינגרטן, אחד מפצועי מירון שהחלים וחזר לביתו בירושלים. כתב העיתון יצא לראיין אותו, אבל האחרון העדיף לדבר פחות על עצמו ועל פציעתו ויותר על בית החולים שבו טופל. אנשי צפת דרשו שבית החולים רוטשילד שנפתח לרגל האירוע לא ייסגר. מכיוון שצפת הייתה עיר של עניים, לא עלה בידיהם לפתוח את בית החולים ולהפעילו. עתה עזרו להפעילו הקיימקס וועד שהוקם לצורך כך ונעזר בכספים שתורמו האדון רופין, אפרים כהן, והרב דר הורוביץ. המרואיין שיבח את הטיפול הרפואי וטען שלולא נפתח בית החולים היו

רוב הפצועים מתים. עם זאת היו מי ששלחו מכתבי שטנה נגד בית החולים, מנהליו ורופאיו. המרואיינן ביקש להודות לצוות בית החולים ולגורמים שתורמו כסף להפעלתו והתעלם ממכתבי השטנה נגדו.⁵²

העיתונות המשיכה לעקוב אחת הבראת החולים והמאמצים להמשיך ולהחזיק את בית החולים פתוח עוד שבועות וחודשים ארוכים. כעבור שנה דיווחה העיתונות שלאחר שאחרון הפצועים עזב את שערי בית החולים, הידלדלו מקורותיו הכספיים של בית החולים והוא נאלץ לסגור את שעריו. איומיו של מנהל בית החולים המסור, ד"ר י' דוד, על הוועד המנהל שהוא יתפטר אם לא יושג תקציב חדש ובית החולים ייפתח, לא הביאו תוצאות. ד"ר דוד התפטר בסוף יולי 1912 וכל הניסיונות לשכנעו לחזור בו מהתפטרותו לא נשאו פרי.⁵³

סיכום

אסון מירון הביא לעלייה בתפוצת העיתונות הפופולרית העברית בארץ. עם היוודע דבר האסון עלתה תדירות ההופעה של החרות משלוש לארבע פעמים בשבוע, ושלושה שבועות לאחר סיום האירוע עלתה תדירות ההופעה של מוריה מפעם לפעמיים בשבוע. בשבועיים הראשונים לאחר האירוע הדפיסו העיתונים הפופולריים הוספות מיוחדות ונראה שתפוצת הגיליונות עלתה.

סגנון העריכה הספקטקולרי סנסציוני קנה לו אחיזה בארץ ישראל. השימוש בכותרות ענק, בתת-כותרות סנסציוניות הנקראות בקול רם בפי מוכרי העיתונים, המעבר מידיעות קצרות לרפורטז'ות, לכתבות סיפוריות הכתובות בסגנון מלודרמטי ולעיתים בגוף ראשון, משך קוראים רבים. העובדה שמסוף השבוע הראשון אחרי האסון עיתונות זו לא חידשה רבות, לא שינתה הרבה. קהל היעד של העיתונות הפופולרית רצה לחזור ולשמוע את אותו סיפור שסופר באוקטבות רגשיות שהתעצמו מגיליון לגיליון ומעיתון לעיתון. תיאור המעבר הדרמטי מחג לחגא, משמחה ואושר לצער וכאב, תיאור מקרי המוות הנוראים, זעקות הפצועים ויללות קרובי המשפחה, התחזק והפך למלודרמטי וספקטקולרי יותר ויותר בין גיליון ההוספה של מוריה ב-19 במאי לגיליון החרות בחתימת אלתר שטרן ב-26 במאי. סיפור האסון בעיתון הפופולרי העברי הציג עולם אלטרנטיבי, עולם אחר שבו שולט הגורל ואין בו הבדל בין הגדול לקטן, המשכיל לבור, העני לעשיר – יד הגורל שולטת בכול. אבל לצד הדגשת הממד הדרמטיניסטי של האסון לא היסס העיתון העממי למלא תפקיד ביקורתי של מוכיח בשער שניסה לחשוף לא רק את הסיבות לאסון אלא גם את פניה האמיתיים של החברה היהודית הארץ-ישראלית כולה. הוא יצא כנגד הקטנוניות, תאוות הבצע והרשלנות הפושעת של פקידי העדה הספרדית, האחראים למתחם הקבר במירון, שביקשו לחסוך פרוטות וגרמו לאסון. הוא יצא נגד הטיפשות והאמונות הטפלות של רבני העדה האשכנזית שמצאו את האשם באירוע – ההפקרות הנשית. הוא מתח ביקורת על חוסר הסולידריות בחברה היהודית, על אותם אנשים

קטנוניים ומרושעים שניסו לנצל את שעת הכושר כדי להרוויח ולנצל את מצוקתם של החלשים והפצועים, ובמקביל שיבח את כל מי שהראו בשעת האסון גדלות רוח אמיתית. לנוכח התוהו ובוהו של זירת האסון והסבל הנורא של קורבנותיו, מול קטנות קומתם של בני היישוב הישן שלא רק גרמו לאסון אלא לא למדו לקח ממנו, הייתה בעיתונות הפופולרית העברית נקודת משען אחת לציבור: נציגי השלטון החילוני העות'מאני. כמו בעיתונות הפופולרית האירופית והאמריקנית לא עזרה אלוהית אלא נציגי מדינת הלאום החילונית – הכבאי והשוטר, הרופא והאחות הרחמנייה – הם הסיוע בשעת אסון ומצוקה להמון המבוהל וחסר הישע. באסון מירון ראתה העיתונות הפופולרית בקיימקם של צפת ובצוות האדמיניסטרטיבי והרפואי שהפעיל את המשען האמיתי לציבור חסר הישע. לא רק האור והחרות החילונים, אלא גם מוריה האורתודוקסי קראו לציבור לשים מבטחם בנציגי שלטון התורכים הצעירים שתמכו בחילון ובמודרניזציה וקידמו את ערכי תרבות המערב. כך אפוא לא פעלה העיתונות העברית הפופולרית בעת אסון מירון לשימור המצב הקיים, אלא תפקדה ככלי ביקורתי שקרא לשינוי דפוסי הארגון ופרקטיקות הפעולה של היישוב הישן בחסות השלטון העות'מאני החילוני. אומנם דרישותיה של העיתונות להעמיד לדין את האחראים, לתקן את סדרי הביטחון הקלוקלים ולשפר את מצב מערכת הבריאות לא הביאו לתוצאות מיידיות, אולם המסר העמוק שהעבירה, דרישה להקמת חברה מודרנית על בסיס חוק ומנהל תקינים וטכנולוגיה מתקדמת, חלחל בהדרגה לרובדי החברה השונים.⁵⁴

הערות

- 1 עוזי אלידע, "העיתון היומי הראשון בארץ-ישראל: הצבי-האור 1908-1914", קשר, 37 (2008), עמ' 39-62.
- 2 יצחק בצלאל, "החרות ועורכו חיים בן-עטר", קשר, 13 (1993), עמ' 57-66; עוזי אלידע, **העולם בצהוב: לידת עיתונות ההמון הארץ ישראלית 1884-1914**, תל אביב: המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית, אוניברסיטת תל אביב, 2015, עמ' 101-103, 152-153, 162-163 (להלן: אלידע, **העולם בצהוב**).
- 3 מרדכי אליאב, "מוריה – עיתון חרדי לוחם למען תקנות ירושלים", קתדרה, 70 (ינואר 1994), עמ' 75-105.
- 4 כך העיתון הצרפתי *Petit Journal*, שמ-1890 הרבה להציג ליתוגרפיות צבעוניות שתיארו באופן מלודרמטי אירועי אסון שתפסו את כל העמוד הראשון והאחרון של המוסף השבועי.
- 5 Mitchell Stephens, *A History of News*, New York: Viking, 1988, pp. 100-147; Ouzi Elyada, "Divertir et faire lire: stratégies éditoriales de la presse populaire", *Etudes de Linguistique Appliquée*, 119 (2000), pp. 305-316.
- 6 George Auclaie, *Le moma quotidien: Structures et fonctions de la chronique des faits divers*, Paris: Anthropos, 1982, pp. 15-20, Annie Dubied and Marc Lits, *Le fait divers*, Paris: PUF, 1999, pp. 52-100.
- 7 Roland Barthes, "Structure du Fait Divers", in: Roland Barthes, *Essays Critiques*, Paris: Seuil, 1984, pp. 188-197.
- 8 **הצבי**, 24.10.1884, 11.11.1884, 29.11.1884.

- 9 הצבי, מס' 32, 21.5.1897.
- 10 "חורבן מרתיניק", השקפה, מס' 20, 6.6.1902.
- 11 "חורבן סן-פרנסיסקו", שם, מס' 52, 24.4.1906; מס' 55, 4.5.1906; מס' 56, 9.5.1906; מס' 58, 15.5.1906.
- 12 בן-אב"י, עם שחר עצמאותינו: זכרונות חייו של הילד העברי הראשון, ירושלים: הוועד להוצאת כתבי איתמר בן-אב"י, 1961, עמ' 199. ראו דיון בהרחבה בסיקור אירוע השריפה במאמרי, עוזי אלידע, "השימוש במלודרמה בעיתונות העממית של אליעזר בן-יהודה", שיח ישרון, מס' 7 (2017), עמ' 5-22. ראה גם, אלידע, העולם בצהוב, שם, עמ' 190-192.
- 13 "התבערה השלישית בירושלים", הצבי, מס' 28, 11.11.1908.
- 14 הצבי, מס' 77, 12.1.1909; מס' 80, 15.1.1909; מס' 81, 17.1.1909; מס' 87, 24.1.1909. על אירוע זה ראו גם עוזי אלידע, העולם בצהוב, עמ' 192-193. כתב העיתון באיטליה היה א' [שם פרטי] מורפונא, יהודי איטלקי, ידיד של חמדה בן-יהודה.
- 15 "האסון במירון", האור, 23.5.1911.
- 16 ישראל ברדקי, "צפת", מוריה, 30.5.1911.
- 17 עיתון החרות דיווח באותו שבוע שד"ר אפרים כהן, מנהל מוסדות עזרה בירושלים, יצא למסע לצפון הארץ וביקר בצפת כדי לייסד שם ביס ספר חדש של חברת עזרה. החרות, 15.5.1911, עמ' 3.
- 18 על אלתר שטרן ראו אצל דוד תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובנויה, תל אביב: הוצאת המחבר, 1947, כרך 10, עמ' 3611-3612 (להלן: תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב).
- 19 "האסון במירון", האור, 18.5.1911.
- 20 בתקופת המנדט היה בן-שבת חבר אספת הנבחרים והוועד הלאומי. ראו, תדהר, "שמואל בן-שבת", בתוך: תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב, כרך 1, עמ' 492.
- 21 "האסון במירון", החרות, 19.5.1911.
- 22 האם היה זה אותו ישראל ברדקי, מוזיקאי וחזן (1889-1970) שעליו כותב דוד תדהר? אינני יכול להוכיח. ראו, תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב, כרך 2, עמ' 929.
- 23 "האסון בצפת", מוריה, מס' 85, 19.5.1911.
- 24 ישראל ברדקי, "פרטי האסון במירון – הוספה להמוריה גיליון 85", מוריה, 19.5.1911.
- 25 שם. מאוחר יותר הועלו האשמות פריצות גם בעיתונים אחרים כמו החרות. רב טברייני טען במכתב לעיתון החרות בסוף מאי 1911 שההדלקה איבדה את ממד הקדושה שלה מכיוון שקבר הרשב"י הפך למקום פריצות לאנשים ריקים ופוחזים בעיקר באותה שנה, לאחר שהגיעה למקום "להקת משחקות ומשוררות מדמשק" שטימאה את אזור הקבר. החרות, 29.5.1911.
- 26 ישראל ברדקי, "פרטי האסון במירון – הוספה להמוריה גיליון 85", מוריה, 19.5.1911.
- 27 ארתור רופין, פרקי חיי: ראשית עבודתי בארץ, תל אביב: עם עובד, תש"ז, כרך א, עמ' 181.
- 28 שם, עמ' 181-182.
- 29 ש"י עגנון, "ביום שנעשיתי אזרח כבוד של ירושלים", בתוך: הנ"ל, מעצמי אל עצמי, תל אביב: שוקן, 1978, עמ' 70-71.
- 30 "פרטי האסון במירון – הוספה להמוריה גיליון 85", מוריה, 19.5.1911.
- 31 הצבי, מס' 27, 9.4.1900.
- 32 ה' מרגלית, "האסון במירון", האור, 22.5.1911.
- 33 בן שבת, "האסון במירון-שלושה עשר קורבנות", החרות, 22.5.1911. כתבה נוספת נשלחה לעיתון החרות מטבריה ותיארה את השפעת האסון על תושבי העיר. ראו איש נכבד, "אסון מירון-אין שמחה שלמה בעולם", החרות, 22.5.1911.
- 34 "האסון במירון", האור, 23.5.1911.
- 35 שם.
- 36 אלתר שטרן, "האסון במירון", האור, 25.5.1911.

- 37 אלתר שטרן, "האסון במירון", החרות, 26.5.1911.
- 38 שם, 29.5.1911, עמ' 2.
- 39 "רשימה ראשונה של הנדבות לטובת הניזוקים במירון", האור, 26.5.1911.
- 40 "הצעה", מוריה, 26.5.1911.
- 41 "צפת", שם.
- 42 ישראל ברדקי, "צפת", מוריה, 30.5.1911.
- 43 "מכתב ממירון", האחדות, 26.5.1911, עמ' 26-27.
- 44 "האסון במירון", החרות, 30.5.1911.
- 45 "מכתבים מצפת", הפועל הצעיר, מס' 18, 27.6.1911, עמ' 11-12.
- 46 "רשימה שניה של תרומות למען נפגעי צפת", החרות, 30.5.1911, עמ' 3.
- 47 "צפת", מוריה, 1.6.1911.
- 48 שם, 23.6.1911.
- 49 ישראל ברדקי, "צפת", שם, 30.5.1911.
- 50 "צפת", שם, 1.6.1911.
- 51 "צפת", החרות, 5.6.1911; ראו גם "צפת", שם, 6.6.1911.
- 52 "האסון במירון", האור, 7.7.1911.
- 53 האור, 4.8.1912.
- 54 העיתונות הפופולרית העברית בעידן העות'מני המשיכה לדווח על אסונות בהרחבה גם בשנים הבאות, כמו לדוגמה הדיווח על אסון הטיטניק ב1912. על סיקור אסון זה ראו, עוזי אלידע, "סיפורי אסונות בעיתון ההמון הארץ-ישראלי: האור וטביעת הטיטניק", קשר, 36 (סתיו 2007), עמ' 24-34. ראו גם, Ouzi Elyada, "Hebrew Popular Press, Catastrophe Stories and the Instigation of fear in Ottoman Palestine", in: Nelson Costa Ribeiro and Christian Schwarzenegger (eds.), *Media and the Dissemination of Fear*, London: Palgrave, Forthcoming.